

Svenskt visarkiv

– 60 år i folkmusikens tjänst

Finns det någon skillingtrycksvisa från början av 1900-talet som handlar om mordet på svenskan Emma Levin i Monte Carlo? Har ni några inspelningar med Eric Sahlström som man kan få lyssna på?

Detta är två exempel på vanliga typer av frågor som kommer till Svenskt visarkiv. Just dessa kom via e-post i april 2011 och jag återkommer till svaren i slutet av texten. Först ska jag säga något om den i år 60-årsjubilerande kulturarvsinstitutionen som frågorna ställdes till.

Att vända sig till Svenskt visarkiv idag kan ske på många sätt: man kan söka efter material via arkivets hemsida, e-posta frågor eller ringa till vår expedition. Men Visarkivet har naturligtvis en fysisk adress och delar sedan år 2006 expeditionslokaler med Musik- och teaterbiblioteket i arkitekten Johan Celsing:s spektakulära glasbyggnad invid Bonnierhuset på Torsgatan i Stockholm. Här finns det möjlighet att ta del av Visarkivets omfattande samlingar: vis- och låtuppteckningar samt arrangemang i original och kopia, olika person- och or-

ganisationsarkiv samt utgivna inspelningar. Här kan man också botanisera bland tryckta utgåvor av visor och låtar, böcker, tidskrifter, skivor och tidningsklipp. Organisatoriskt ingår Visarkivet i den nya myndigheten Statens musikverk, som bildades 1 maj 2011, och är ett forskningsarkiv med ett dussintal medarbetare med en inriktning mot traditionell musik (folkmusik) i Sverige – och då inte enbart den etniska svenska folkmusiken – samt äldre populärmusik och jazzens historia i Sverige.

Svenskt visarkiv har dock varken lokalmässigt eller beträffande innehåll, inriktning och organisation alltid haft det så väl förspänd och varit så vittomfattande som idag. Sina första späda steg tog arkivet för 60 år sedan i en liten vindsvåning på Styrmansgatan i Stockholm. Där ställde den visintresserade skeppsredaren Sven Salén en lokal till förfogande 1951 och avlönade ur egen ficka sina kamrater i Visans vänner i Stockholm, Ulf Peder Olrog och Uno Strömblad, för att de skulle kunna arbeta med att bygga upp ett centralt register över äldre svenska visor. Initiativet

kom från Ulf Peder Olrog, som inte bara var kompositören bakom populära schlagerparodier som ”Tjo och tjim och inget annat” och ”Bullfest” och känd från underhållningsprogram på radio utan också en akademisk visforskare. Olrog (1919–1972) var intresserad av att ta reda på vilka visor som varit mest populära förr, i synnerhet under 1800-talet, bland bredare folklager. Han menade, att ett sätt att komma åt populariteten helt enkelt var att sammanställa alla kända belägg för visor i ett stort register och sedan räkna dem – de visor som förekom flest gånger borde rimligtvis ha tillhört de mest populära, även om det inte gick att ställa upp en invändningsfri topplista. (Intresset för att mäta popularitet tog Olrog för övrigt med sig när han skapade radioprogrammet ”Tio-itopp”, föregångaren till ”Svensktoppen”.)

Olrog hade för sin licentiatavhandling i folklivsforskning 1951 redan gjort ett omfattande register över s k skillingstryck – små, enkla trycksaker med visertexter – som därefter kompletterades med uppgifter om de olika arkivens visuppteckningar samt innehåll i handskrivena och tryckta visböcker. Ett sådant visregister var ju av intresse för olika slags visforskare såväl som för vissångare. Arkivet organiserades som en stiftelse med representanter från akademiskt håll, arkiv- och museivärlden samt Visans vänner i styrelsen. Redan från början gav arkivet service till såväl forskare som musikutövare av alla de slag, från glada amatörer till professionella artister. Så är det än idag.

Ulf Peder Olrog lämnade år 1954 vidare chefskapet för Svenskt visarkiv till den 24-årige Bengt R Jonsson (1930–2009) som blev kvar på sin post till pensioneringen; han var arkivchef i 41 år! Under Jonssons tid vidgades Visarkivets verksamhetsområden och antalet anställda ökade. Arkivet finansierades under 1950- och 1960-talen av mecenaten Sven Salén, med medel från vetenskapliga fonder och genom visst statsanslag. Efter långvarigt lobbyarbete, och

Svenskt visarkivs första lokaler på Styrmansgatan i början av 1950-talet. I förgrunden vissångaren Uno Strömblad, arkivets förste anställda, och i bakgrunden Ulf Peder Olrog, Visarkivets initiativtagare och förste chef. Foto ur Svenskt visarkivs samlingar.

Märta Ramsten, från en av sina många inspelningsresor. Här är det sommaren 1978 och hon intervjuar Spik Karin Westblad i Forsbodarna, Djura i Dalarna. Även Gunnar Ternhag från Dalarnas museum deltog vid denna dokumentation av fäbodmusik, som också filmades.

Foto: Torbjörn Ivarsson.

mycket tack vare Bengt R Jonssons imponerande doktorsavhandling (på drygt 900 sidor!) från 1967, om källorna till de medeltida balladerna i Sverige, lyckades Visarkivets styrelse att ordna en långsiktigt stabil finansiering av verksamheten: arkivet blev helstatligt från och med år 1970.

Jonsson efterträddes 1995 av Märta Ramsten, som sedan slutet av 1960-talet hade varit ansvarig för inspelningsverksamheten vid Visarkivet. Hon gick i pension 2001 och sedan dess är Dan Lundberg arkivchef. Han rekryterades dock utifrån och är disputerad musiketolog från Stockholms universitet och riksspelman på härfjälspipa.

Det har stormat lite kring Visarkivets framtid på senare år på grund av omorganisationsförslag angående Statens musiksamlingar, som har varit den myndighet som arkivet ingått i. Tack vare

protester från Visarkivets många vänner och användare, och i och med att hela myndigheten byggs ut och ombildas till Statens musikverk i maj 2011, tycks arkivets inriktning vara säkrad för den närmsta framtiden.

Dokumentationsverksamhet

Ursprungligen var inte tanken att Svenskt visarkiv skulle ha egna originalsamlingar, utan endast register över och kopior av material som fanns utspritt på en mängd arkiv och museer av olika slag. Snart ändrades emellertid detta. Genom donationer och riktade insamlingar har Visarkivet med tiden byggt en stor samling vis- och låtuppteckningar i original. För ett par år sedan bedrevs exempelvis, med gott resultat, ett uppdrag och insamling av handskrivna visböcker på Gotland i samarbete med öns lokalradio. Vi har också övertagit Folkmusik-

kommissionens omfattande samlingar; materialet bakom det som blev den stora utgåvan *Svenska låtar*. Detta grundsmaterial är sedan några år tillbaka inskannat och tillgängligt via webben – över 40 000 sidor av låt- och visuppteckningar och spelmansböcker att utforska!

En av Visarkivet viktigaste samlingar är traditionsinspelningarna av folkmusik. Inspelningsverksamheten inleddes i liten skala i början av 1960-talet, eftersom man ansåg, att Sveriges Radios värdefulla inspelningsarbete inte var tillräckligt omfattande. För detta syfte bildades ”Samarbetsnämnden för svensk folkmusik” med, förutom Visarkivet, representanter för flera museer och arkiv, högre utbildningsinstitutioner och Sveriges spelmäns riksförbund. Arbetet fick ny fart i och med att Märta Ramsten anställdes för att göra inspelningar

1968. År 1970 inrättades istället en tjänst vid Visarkivet som därmed fick ett uttalande uppdrag att spela in vokal och instrumental folkmusik. Under snart 50 års tid har spelmän, sångerskor och grupper ur olika generationer och från olika landsändar dokumenterats, såväl i Visarkivets egen regi som genom samarbeten med regionala entusiaster och arkiv, utbildningsinstitutioner och scener (exempelvis Stallet i Stockholm). Även Zornmärkesuppspelningarna dokumenteras varje år av Visarkivet.

I mitten av 1970-talet bildades ”Gruppen för svensk jazzhistoria”, för att på liknande sätt som folkmusikinsamlarna dokumentera jazzens tidiga historia i Sverige. Svenskt visarkiv var med i gruppen från början och 1981 inrättades en jazzarkivariefjärd vid arkivet. Placeringen var strategisk: Visarkivet var statligt finansierat, hade lång erfarenhet av dokumentationsverksamhet och en jazzintresserad chef. Insamlingen bedrivs idag främst i form av intervjuer med svenska jazzmusiker och genom mottagande av donationer – Alice Babs, Putte Wickman och Arne Domnerus är exempel på berömda musiker vars samlingar finns i Svenskt visarkivs jazzavdelning.

Även de nationella minoriteternas och invandrargruppernas musik i Sverige finns representerad i Visarkivet. År 2006 fick denna inriktning en tydligare profil genom att en mångkulturarkevarie anställdes. I projektform har exempelvis judisk musik i Sverige och resandefolkets sånger dokumenterats.

Forskning och utgivning

Som tidigare nämnts är Svenskt visarkiv ett forskningsarkiv där en stor del av personalstyrkan harft och har ambitionen att bearbeta och tillgängliggöra samlingarna på olika sätt. Den första generationen var huvudsakligen inriktad mot visforskning. Arbetet med utgivningen av samtliga medeltida ballader, *Sveriges medeltida ballader* (7 band, 1983–2001), upptog en stor del av arkivets krafter under de 50 första åren! Även andra äldre betydelsefulla vis- och låtsamlingar har (åter)utgivits genom arkivet – ibland i samarbete med vänföringen Samfundet för visforskning.

Einar Övergaards (1982) och K P Lefflers (1994) låtuppteckningar från tiden kring sekelskiftet 1900 har blivit fina böcker. Bland utgåvorna från de senaste åren kan nämnas Nils Anderssons skånska visuppteckningar och Knut Brodins ”Julen visor”, vilka på detta sätt kan komma nya generationer folkmusikintresserade till glädje.

Undersökningar av den svenska folkmusikvärldens förändringar i närlistorien har varit en stark trend i Visarkivets forskning, i synnerhet sedan 1990-talet. Nämns här kan Märta Ramstens (1992) och Ingrid Åkessons (2008) doktorsavhandlingar om förändringsprocesser inom folkmusiken 1950–1980 respektive hur dagens folksångerskor förhåller sig till traditionerna. Märtas bok, och flera andra äldre folkmusik och -danspublikationer, finns idag också i elektroniska utgåvor på Visarkivets hemsida. En antologi med artiklar om hur Folkmusikkommisionen format den svenska folkmusiken under 1900-talet, *Det stora uppdraget* (2010), utsågs till årets utgåva vid Folk- och världsmusikgalan i Göteborg i april. Vid detta evenemang belönades även Märta Ramsten med hederspriset för sitt långa arbete med insamling, bearbetning och förmedling av folkmusik.

Ett urval av Visarkivets inspelningar har också utgivits i samarbete med skivbolaget Caprice: från början av

1970-talet på LP-skiva och delvis återgivna på cd på 1990-talet. På 2000-talet har en serie med sångarporträtt på cd inletts, där Martin Martinsson och Dansar Edvard Jonsson hittills utgivits. Jazzavdelningen har på samma sätt samarbetat med Caprice kring utgivning av den stora skivserien ”Svensk jazzhistoria” och från mångkulturavdelningen utges i år en cd med inspelningar av den bortgångne uiguriske sångaren Kurash Sultan, som var bosatt i Eskilstuna.

Nätverksbyggande

Som aktör på folkmusikområdet kan Svenskt visarkivs roll sägas vara något ambivalent. Å ena sidan finns en ambition att vara en insamlande, servande och kritiskt granskande institution, utan en egen dagordning för att föra fram vad som är bra, rätt och önskvärt inom folkmusiken. Visarkivet är ingen ”traditionspolis”. Samtidigt är vi medvetna om att urvalet av visor och låtar på våra skivor och i böcker tveklöst har haft en påverkan på repertoarval och stilär bland utövare. Å andra sidan har Visarkivet på senare år mer direkt blivit engagerat i folkmusikevenemang som medarrangör och jurydeltagare, arrangemang som uttryckligen syftar till att förbättra förutsättningarna och synligheten för folkmusiken i Sverige. Dessa förtroendeuppgdrag kan sägas vara ett kvitto på Visarkivets trovärdighet som institution på

Svenskt visarkivs expedition. Jazzavdelningens föreståndare Roger Bergner och Karin Strand, föreståndare för handskriftssamlingarna, i arbete. Foto: Torbjörn Ivarsson.

folkmusikområdet, samtidigt som den självständiga, granskande rollen naturligtvis därmed kompliceras.

Samarbetet med andra motsvarande arkiv till Visarkivet är väl utbyggt, såväl nationellt som internationellt. På senare år har vi också engagerats i spänande utvecklingsprojekt, bland annat i Sydafrika och Vietnam, med syfte att bygga upp folkmusikarkiv med Visarkivet som förebild.

Avslutning

Hur var det då med svaren de inledande frågorna? Visst har Visarkivet visan om ”Mordet på fru Emma Levin i Monte Carlo”. Den skrevs 24 augusti 1907 av den flitige nyhetsvisemakaren och skillingtrycksutgivaren Nils Lindström (1863–1913) i Malmö och kom i skillingtryck samma år. Texten har tolv strofer och ger oss redan från början en klar och värderande bild av miljön som visan utspelar sig i: ”Uti Monte Carlo, vid gröna bordet, / Der vinningslystnaden blott för ordet”. Visan är tänkt att sjungas till samma melodi som används till ”När kvällen kommer och bjuder vila”.

Även inspelningar med nyckelharpsnestorn Eric Sahlström (1912–1986) finns naturligtvis i Visarkivet, sammanlagt fler än 150 stycken. Dessa är såväl upptagningar gjorda hemma hos honom, från mer publika evenemang där han har deltagit som kommersiellt utgivna skivor där Sahlström medverkar. Inspelningarna är av skilda slag och har därigenom olika tillgänglighet. De som är gjorda på Visarkivets uppdrag kan man få lyssna på i arkivet och man kan få köpa kopior av inspelningarna på cd för personligt bruk. Upptagningarna gjorda av andra, som Visarkivet har i kopia eller kommersiella utgåvor är dock endast tillgängliga för lyssning i arkivets lokaler.

Har Du några frågor eller letar efter något särskilt musikmaterial? Kontakta gärna Svenskt visarkiv. Vi finns till för att försöka hjälpa dig i förhoppningsvis ytterligare minst 60 år!

www.visarkiv.se

info@visarkiv.se

08-519 554 88

Mathias Boström
Arkivarie, Svenskt visarkiv